

Läleler

Läleler gelin gyzlaryn göwün nygmasy

Lälelergelin-gyzlaryň aýratyn heň bilen aýdylýan goşgulardyr. Olar köplenç ýedi bogunly , dört setirli bolýarlar.

Läleler aýdylanda her bentden soň "haý , lä-le, haä, lä-le" diýen bogunlary gaýtalanýar.

Läleler özära - damak läle, eňek läle, dodak lälesiýaly bölümlere bölünýärler.

Läleler döreýişleri taýdan birnäçe topara bölünýärler .

öňki lälelerde gelin-gyzlaryň gözgyny , agyr durmuşlary , isleg-arzuwlary beýan edilipdir.

Gara maňlaýdyr başym

On üç, on dörtdür ýaşym

Altmyş ýaşla çatdylar

Kakladylar bu laşım

diýen lälede ýaş gyzyň özünden dört-bäş esse uly adama satylandygy, gül ömrüniň kül bolandygy hakyndaky ahy-nalasy suratlandyrylýar. Olar gamgyn äheňde düzülipdir.

"Läle" adalgasynyň gelip çykyşy barada folklorçy alym B.Garryýew şeýle ýazýar: "Läle gadymdan il arasynda galapyn ýaz aýlary, meýdanda gül-gülälek, çigildem gülläberende aýdylýp başlanýar. Onuň asyl ady-da şol güller bilen (läle-gülälek, gül-gülälek) bagly bolsa gerek.

Ýöne läläniň toý-tomgularda aýdylyşyna hem duş gelmek bolýar. Bahar aýlary janly-jemendäniň göwnüňi açýan,

Taryhy

Ýylyň iň gyzykly döwri bolyar. Baharyň şeýle ajaýyp pursaty adamyň, gelin-gyzlaryň kalbyny joşdurýar, näzik duýgularyny oýarýar. Şeýle oýanyş, duýgy-emosiýalar netijesinde gelin-gyzlar gaflat ukusyndan açylan gözel tebigata ýüzlenip, içki syrlaryny , arzuw-niýetlerini aýan edýärler .

Gelin-gyzlaryň öz çeper döredijiliklerine "läle" diýip at bermekleri hem şundan gelip çykýar .

Türkmen jemgyýetinde, şeýle-de şahyrana döredijilikde al-elwan güllere meňzedilýän gelin-gyzlar biri-birinden aýry bolmadyk, biri-biriniň üstüni ýetirýän gözelligi düşünjesi bolup durýar .

Läleleriň ýerine ýetiriliş tärleri özboluşlydyr . Läleler aýdylan-da, belli bir heňe salnyp aýdylýar .

Läleleriň aýdylyşy dürli-dürlüdür. Läle kakmakda owazyň, heňiň nähili ýol bilen emele getirilýändigine garap, olary birnäçe topara bölmek mümkin. Bokurdak ýa-da damak lälesi -munda läle kakýan gyz barmaklaryny bokurdaga çalaja kakyp, agyzdan çykýan sesde owazly titreme emele getirýär. Barmaklar her bogun arasynda bir gezek sesiň süýündirilip, uzyn çekilip aýdylýan bogunda bolsa 19 gezek damaga degýärler. Dodak lälesi - dodak lälesi

suyem barmagyň aşaky dodaga degip, sesi titretmegi bilen ýerine ýetirilýär. Eňek lälesi - bu läle başam barmagyňy eňegiň aşagyndan diräp, galan barmaklaryňy bolsa dodaklaryň üsti bilen saga-çepe hereketlendirmek arkaly aýdylýar. Hymmyl lälesi (muňa kä ýerlerde egin lälesi hem diýilýär) – bu läle бүтін гөwräniň, ylaýta-da omuz we aýaklaryň hereketlendirilmegi bilen ýerine ýetirilýär. Läle ýekeme-ýekelikde-de, ikibir-ikibirlikde-de, toplum bolup-da kakylýar . Läleler özleriniň aňladýan pikirlerine, suratlandyrýan wakalaryna, beýan edýän maksatlaryna we ony döreden jemgyýetçilik gatnaşyklaryna garap, dürli mazmunda bolýarlar. Läleler Garaşsyzlygymyzy almazdan oň, iki döwre bölünip öwrenilýärdi (Oktýabr rewolýusiýasyndan oň dörän läleler we oktýabr rewolýusiýasyndan soň dörän läleler). Täze Galkynyşlar zamanýnda gelin-gyzlarymyzyň bu ajaýyp şahyrana döredijiligini aşakdaky ýaly toparlara bölüp öwrenmek mümkin: XX asyryň 20-nji ýyllaryndan oň dörän läleler . XX asyryň 20-nji ýyllaryndan Döwlet Garaşsyzlygymyza çenli dörän läleler (1991-nji yylyň 27-nji oktýabryna çenli.). Garaşsyzlyk we T äze Galkynyşlar döwrüniň läleleri. Täze Galkynyşlar zamanasynda gelin-gyzlarymyzyň ajaýyp läleleri hem täze many-mazmuna, täze öwüşgine eýe bolup, Döwlet derejesinde geçirilýän toý-baýramlarymyzyň bezegine öwrülip, olarda Watanymyzyň Garaşsyzlygy, baky Bitaraplygy, Täze Galkynyşlar zamanasy buýsanç bilen wasp edilýär. Häzirki

döwürde Täze Galkynyş zamanamyza we Hormatly Prezidentimize bagyşlanan aýdymlar , kuştdepme bentleri, läleler ýaly şahyrana eserler yzygiderli döredilip, toý-baýramlarymyza bezeg berýärler. Çünki halkymyz, öz gündelik durmuşynda görýän-eşidýän, şaýat bolýan wakalaryny öz zehininde eläp, durmuş hakykatynyň içinden çeper hakykaty alyp, ondan ebedilik, mizemez beýik eserleri döredip bilýän halkdyr.

Läleler

Garaşsyzlyk döwrüniň

läleleri

Agaçlar bar getirdi,
Guşlar habar getirdi,
Baky Bitaraplyga –
Şu gün Alla ýetirdi.

Agaçlar güle geldi,
Bilbiller dile geldi,
Garaşsyzlyk, Bitaraplyk –
Ikisi bile geldi.

Azat zähmet çekýäs biz,
Alyn dermiz dökýäs biz,

Bol hasyly gazanyp,
Döşe nyşan dakýas biz.

Azat ömür sürýäs biz,
Öňe tarap barýas biz,
Agzybir halkym bilen
Altyn asyr gurýas biz.

Aýdyň biziň ýolumyz,
Azat, erkin illi biz,
Arkadag saýasynda –
Bagtyýar ýaşaýas biz.

Aýlan, maşynym aýlan,
Galla oragna saýlan,
Garaşsyz boldy ülkäm,
Ýaryşda öňe saýlan.

Ak ýollary guralyň,
Azat-erkin ýöräliň,
Bagtyýarlyk döwründe –

Ýaýnap döwran sürelň.

Açyk biziň bagtymyz,
Şadyýana wagtymyz,
Töwerege nur saçýar,
Aşgabat paýtagtymyz.

Bagda açylan gülüm bar,
Şat saýraýan dilim bar,
Beýik binalar gurýan,
Tehnika bar, ylym bar.

Baglarmyzda gül bitýär,
Bilbillere dil bitýär,
Baky biziň Watanda,
Her kim arzuwna ýetýär.

Beýik-beýik haýatlar,
Içindedir söwütler,
Türkmen ilim toý tutsa,
Ýaryşar ýyndam atlar.

Baş welaýat dilimizde,
Mekdepler kân ilimizde,
Öwşün atyp ülpüldeýär
Gül dessesi elimizde.

Daglarmyz-a, daglarmyz,
Şatlyklydyr çaglarmyz,
Ilim agzybir bolsa –
Hoş sapaly çaglarmyz.

Erkanadyr, erkana,
Gül Watanyň erkana,
Pasyrdasyn ýaşyl Tug –
Al-asmanda görkana.

Geliň, gyzlar oýnalyň,
Şady-horram ýaýnalyň,
Altyn asyr nesli biz,
Oglaň-gyzlar oýnalyň.

Geldi Nowruz, ýazymyz,
Çalýas dürli sazymyz,
Okap ylymly bolar,
Oglumyz hem gyzymyz.

Gol tutuşyp baglarda,
Seýil edip gezyäris.
Watana tüýs mynasyp,
Aýdym-läle düzyäris.

Goşa gelen ýazym bar,
Söhbet bilen sazym bar,
Gyzyl gülüň içinde
Bilbil dek owazym bar.

Gül-gülüstan Watanyň,
Bagy-bossan Watanyň,
Ömür-baky ýaşasyn
Arzuw eýläp ýetenim!

Kalby nurdan ilim bar,

Milli asal dilim bar,
Oguz handan gaýdýan
Polatdan berk bilim bar.

Lälämiziň her bendi,
Watan bilen zerlendi,
Söýgümüz kän diýara
Biz Watanyň perzendi.

Nogul-nabat iýýäris,
Atlas, ýüpek geýýäris,
Özbaşdak Watanmyzy –
Jandan artyk söýýäris.

Pasyrda, jan pasyrda,
Ýaşyl Tugum pasyrda,
Halkym erkana ýaşaýar,
Bagtyýar zamanada.

Sazandanyň sazy men,
Garaşsyzlyk gyzy men,

Bitarap Watanymyň –
Bahary men, ýazy men.

Şaýolum-a, şaýolum,
Giňäp gitdi, dar ýolum.
Şaýoluma birleşer
Watanymda bar ýolum.

Ata - enä,
dogan - garyndaşlara
bagyşlanan läleler
Aý aýdyňdyr ýagtydyr,
Gyzlar oýnar wagtydyr,
Ýör, gelneje, gaýdaly,
Didäm geler wagtydyr.

Aý dogupdyr diýdiler,
Aýlanypdyr diýdiler,
Meniň körpe doganym
Öýlenipdir diýdiler.

Akgalanyň ýollary,

Domalandyr gollary,
Didäm orak oranda,
Agyrmasyň billeri.

Akgalanyň şemaly,
Aýlanýa-la, ýeňňe jan!
Körpe dogan Myrat jan,
Öýlenýä-le, ýeňňe jan!

Akyşar-a, akyşar,
Gyzyl daşlar çakyşar,
Meniň joram Akjagül,
Gelip darak kakýşar.

Ala gar-a, ala gar,
Ala kürtäň ýeňi dar,
Meniň eziz doganma
Gözel gyzlar hyrydar.

Ala dagyň arçasy,
Mawut-begres parçasy,

Atam-enem gül bolsa,
Men olaryň gunçasý.

Atymyz kişňäp gelýär,
Uýanyn dişläp gelýär,
Meniň körpe doganym –
Toý başyn başlap gelýär.

Baglaryň başy yrga,
Doganym müner ýorga,
Çyk, içerden gelneje,
Doganma ýaglyk sarga.

Balkanyň akja gary,
Suw degse bolar sary,
Hol barýany sorasaň –
Agamyň söwer ýary.

Biziň obaň illeri,
Tikenlidir gülleri,
Ýeňňem suwa gidende –

Agyrmasyň billeri.

Bir almany dişledim,
Daşyny kümüşledim,
Agam geldi bermedim,
Ýeňňeme bagyşladym.

Çykdyň galany gördüm,
Gawun alany gördüm,
Topbak gyzlaň içinde
Sülgün, Sonany gördüm.

Çykdyň dagyň pestine,
Dogan gördüm dessine,
Dogan orak orynça –
Saýa bolsam üstüne.

Degirmen boş aýlanar,
Suwy serhoş aýlanar,
Dogan öýme guşagyň,
Biliňe baş aýlanar.

Depe depeden beýik,
Depeden iner keýik,
On barmakda on ýüzük
O-da dogana seýik.

Depä çykasym gelýär,
Läle kakasym gelýär,
Desse boýly gelnejem
Saňa bakasym gelýär.

Dogan, atyň üç ýaşar,
Derýalar dolup daşar,
Men-ä seni görmesem
Gözlerimden ýaş akar.

Dokma dokasym gelýär,
Läle kakasym gelýär,
Akjagül joram bilen –
Oýnap-bökesim gelýär.

Ertir gördüm gargany,
Dogan çapar ýorgany,
Alma bilen nar getir,
Gelnejemiň sargany.

Gaýra-gaýra bakar men,
Dokma darak kakar men,
Jan joramy görmesem,
Eräp-eräp akar men.

Gaýrada maýa bozlar,
Maýa köşegin gözlär,
Meň doganym Nury jan,
Keten köýnek ýar gözlär.

Läleler

Türkmen halk döredijiligi

96

Gaýradan-a gaýradan,
Göwnüm gitmez gaýradan,
Şol ýanda doganym bar,

Dutaryny saýradan.

Gaýradan biri gelýär,
Gözümiň nury gelýär,
Gyrmyz donly, gyr atly,
Ýeňňemiň ýary gelýär.

Gaýraky ýabyň sakasy,
Keten köýnek ýakasy,
Meniň eziz doganym,
Bäş oglanyň kakasy.

Gapymyzda kejebe,
«Un sep» diýdim ejeme,
Bela-beter degmesin,
Agama, gelnejeme.

Gelnejem-ä sallanar,
Sallananda bellener,
Öz agamy görmese,
Gabaklary ýellener.

Gülleriň agymydyr,
Ýüregmiň ýagymydyr,
Telpegin towsa geýen,
Arkamyň dagymydyr?

Gün ýaşanda şaýlanar,
Aý doganda aýlanar,
Meniň körpe doganym,
Gözel gyza öýlener.

97

Ilerde Ülker didäm,
Telpegin silker didäm,
Ozal habar etmeseň,
Gül ýaryň gorkar didäm.

Ilerimiz dagmydyr,
Üsti kese bagmydyr,
Gaýradan gelen guşlar,
Daýym-daýzam sagmydyr.

Ir öýlän hem ikindi,
Gyzlar köýnek tikindi,
Meň didämi görende,
Gyz barysy silkindi.

Kakam, kakam, jan kakam,
Suwa düşdi gülýakam,
Täzeden birin ýasat,
Boş galdy-la, şu ýakam.

Meniň agam syratly,
Görogly dek Gyratly,
Esgerleriň içinde,
Gahrymandyr gaýratly.

Ok atdym, saýa düşdi,
Saýdan sonalar uçdy,
Sona boýly, jan uýam,
Şonda ýadyma düşdi.

Ördek bolsam sillerde,
Laçyn bolsam çöllerde,
Seni sorap, jan didäm,
Kerwen bolsam ýollarda.

Saçlarym desse-desse,
Dessesi ýere ýetse,
Meň doganym şol oğlan,
Maksat-myrada ýetse.

Suw akar süle-süle,
Gyz geler güle-güle,
Agamyň alan gyzy,
Meňzeýär gyzyl güle.

Suw başynda suw oty,
Dogan müner gyraty,
Ata münüp ugranda,
Görogly dek syraty.

Suwda balyk bolmazmy?

Suwdan çyksa ölmezmi?

Il içinde doganym,

Öz halanyn almazmy?

Toraňňydan bag bolmaz,

Gök depeden dag bolmaz,

Erkek dogan bolmasa,

Ýüreklerde ýag bolmaz.

Yssydyr-a, yssydyr,

Howlymyz ýol üstüdir,

Meniň eziz doganym,

Ýagşy ýigdiň dostudyr.

Ýaglyk ýuwdum, açyldy,

Seçekleri seçildi,

Agamdan bir hat geldi,

Okap göwnüm açyldy.

Boýdaş - joralara

bagyşlanan läleler

Aýa, Güne bakar men,
Gülyakamy dakar men,
Eziz joram Aýsoltan,
Eliňe ýüzük dakar men.

Baga girsem bolmazmy?
Gülün ýolsam bolmazmy?
Uzakydaky jorama,
Sargyt etsem gelmezmi?

Bu daglar bolanmydyr,
Geýenim solanmydyr,
«Joraň gitdi» diýdiler,
Bilmen, çyn, ýalanmydyr.

Bu daglar bolmasady,
Geýenim solmasady,
Bir ölüm, bir aýralyk,
Hiç biri bolmasady.

Bulut gelýär garalyp,

Daglar başy bürelip,
Näzik gyza ne boldy –
Otyr öýde saralyp.

Bu gün depä çykalyň,
Depede läle kakalyň,
Boýdaş joralar bilen
Gülüp-oýnap bökeliň.

Gaýra gaýrada galdy,
Peýkam ýarada galdy,
Desse boýly jora jan,
Bizden gaýrada galdy.

Geliň, gyzlar, üýşeliň,
Läle kakyp gülşeliň.
Her kim maksadyn diläp,
«Ýa, Biribar!» diýşeliň.

Gowadan-a, gowadan,
Suwlar içdim gowadan,

Ähli gyzlar içinde –
Öz boýdaşym owadan.

Göç gelyär-ä, göç gelyär,
Bozja maýam boş gelyär,
Meniň joram Amantäç,
Haýp, ara daş gelyär.

Gül düýbünden suw akar,
Şol suwa güller bakar,
Eziz joram Gurbangül,
Ýaryşda üstün çykar.

Gyzlar kakar läläni,
Egnine geýer alany,
Öz doganmyň halany –
Bize beriň şu gyzy.

Haly kesdim gowuja,
Salan nagşym göllüje,
Gel, boýdaşym Gülälek,

Ýüregiň hyýallyja.

Ilerimiz dagmydyr,
Üsti kese bagmydyr,
Uçup barýan ak guşlar,
Meniň joram sagmydyr?

Saýawan-a, saýawan,
Saýawana men gurban,
Eziz joram Dünýägözel,
Sallanşyňa men gurban.

Sary gawun bişipdir,
Sapagyndan düşüpdür,
Meniň joram, aý, gyzlar,
Ýat illere düşüpdür.

Tahýa tikdim bellije,
Salan nagşym güllüje,
Gel, boýdaşym, Akjagül,
Läle aýdaly bileje.

Ýaglyk ýuwdum açyldy,
Seçekleri seçildi,
Öz joramyň toýunda,
Gamgyn göwnüm açyldy.

Ýel öwser-ä, ýel öwser,
Bulut oýnar, ýel öwser,
Meniň joram Aýsoltan,
Aýa meňzär, gül öwser.

Umumy

mazmunly läleler

Ala dagyň arçasy,
Mawut donuň parçasy,
Atam-enem gül bolsa –
Men ol gülüň gunçasy.

Alla meni guş etse,
Ganatym kümüş etse,
Çölden-çöle aşyryp,
Öz obama duş etse.

Çal tüýdügim, çatlasyn,
Gaýtar, goýnuň otlasyn,
Öz ilimden aýranyň
Akyl-huşy çatlasyn.

Dag başynda ot ýanar,
Köwlenip başy ýanar,
Ýada gyzyn bereniň
Ýüregniň başy ýanar.

Ekin bize nan berer,
Egnimize don berer,
Yhlas bilen işleseň,
Şöhrat berer, şan berer.

Güýz aýlary gaz geçer,
Bamyň suwundan içer,
Üç aý gysy geçirip,
Ýene-de gaýra geçer.

Güýz bolsa köşek bozlar,
Çopan yzyndan gözlär,
Asly nurdan gelinler
Ýaşmak astyndan sözlär.

Läle kakasym gelýär,
Oýnap bökesim gelýär,
Eziz kábäm ejeme
Içim dökesim gelýär.